

Ārieši

Kas ir ārieši?

Tā ir sena, sena liela baltu tauta, kas savu iesauku ieguvusi no darbības vārda ‘art’ un arī no lietvārda ‘aria’, ko sēja uzartā laukā. Viņi pasaulē pirmie sāka art zemi. Tas zemkopībā bija liels sasniegums.

Ārieši nebija nekāda dižciltīgā tauta, kā to iztēloja vācieši Hitlera valdīšanas laikā, bet parasta baltu tauta – skaisti, klasiski cilvēki gaišiem matiem, zilām acīm, vīriešu augums 170–174, sievietes 168–172, godīgi, čakli – tādi, kā Dievs radījis.¹ Viņi apdzīvoja plašas zemes Eiropā un Āzijā. Par āriešiem grib būt kā vācieši, tā krievi, kas paši, kā stipri jauktas tautas, radās tikai Romas impērijas sabrukuma rezultātā. Viņiem kopumā varētu būt tikai daži procenti āriešu asiņu.

Baltiem tas ir liels pagodinājums, ka divu Eiropas lielvaru ideoloģiskie vadītāji grib sevi un savas tautas līdzināt ar baltiem, kurus viņu vara ilgstoši verdzināja un pazemoja.

Ārieši uzziņu literatūrā un stereotipiskos priekšstatos

Paradoksāli, bet balti paši kautrējas no savas āriešu izcelsmes.

Mīlenbaha-Endzelīna vārdnīcā nav šķirkļa ‘ārieši’. Tāda nav arī Konstantīna Karuļa „Latviešu etimoloģijas vārdnīcā”, kas izdota jau pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1992. gadā. Protams, nav arī 2002. g. Belokoņa izdotajā „Latvijas enciklopēdijā”, toties tur ir „Āriešu rases teorija”.

Britu enciklopēdija gan neapiet āriešus (Aryan), bet tulko ‘āriešu’ vārdu, kā tiek apgalvots, no sanskrita ‘ārya’ kā ‘augstmaņi’, ‘dižciltīgie’ (noble), tā piešķirot šim vārdam negatīvu nozīmes niansi. Šis pats moments uzsvērts „Lielajā padomju enciklopēdijā” un „Latvijas padomju enciklopēdijā”, kur teikts, ka tautas, kas runā indoirāņu valodā, senākajos pieminekļos sauca sevi par āriešiem, t. i., par pilntiesīgiem cilvēkiem atšķirībā no kaimiņu vai pakļautajām tautām.

Krievu vēsturnieki tomēr vislabprātāk āriešus dēvē par „stepju ganu ciltīm” [domātas Kazahijas un Dienvidkrievijas stepes, kur M. Gimbutas un krievi iedomājas āriešu pirmdzimteni]. Tādējādi krievi nonāk pretrunā ne vien ar Britu Enciklopēdiju, bet arī paši ar sevi, jo tiek atzīts, ka nomadu lopkopība Andronovas laikmetā nebija masveida parādība, saimniecība bijusi kompleksa, apvienojot zemkopību un lopkopību, pastāvējis zemkopības kults un stepē saglabājusies monumentālā celtniecība pat pēc proponētās vienas andronoviešu daļas pārejas uz klejotāju-lopkopju dzīvesveidu.

Tā redzam, ka ‘āriešu’ jēdziens ir politizēts līdz absurdam.

¹ Āriešu raksturojums Avestā: Jasna 26, 3; Jašt 5, 7, 15, 64, 78, 126;13,107, 17,11.

Ko par āriešiem stāsta latviešu valoda

Balti neapšaubāmi ir bijuši ārieši. To rāda jau pati latviešu valoda. Mums ir vārdi: **art**, **arājs**, **vārpa**, **āre (ārs)** – iekoptas zemes, tūruma nozīmē pretstatā mežam (LLVV 306. lpp., Latviešu etimoloģijas vārdnīca, 76. lpp.), **ara (are, ara, āre)** – aramzemes atsevišķa lauka nozīmē (ME 1. sēj. 140 lpp. minēts piemērs „tūrumus ietaisīt uz četri arēm”). **Ārīskis** tiek lietots arī kā īpašības vārds – tāds, kas saistīts ar āri. LLVV 312. lpp. minēts citāts no Jaunsudrabiņa „Zaļās grāmatas”: „... vairāk te bij purva zāle nekā āriska..”. Šeit tiek uzsvērts iekoptības, izkoptības, augstvērtības moments. J. Kursīte savā „Novadu vārdenē” min, ka var būt ‘āriska vieta’, āriska govs u. tml. („...ōryska gūvs .. naēd pūra zōles.. ōryskys lūps meklej lobōkas un smolkōkas bareibas.”)

Jāmin arī vārdi **ārdi** – apaļkoki, uz kuriem rijā žāvē labību, **ārdīt** – apvēršot klievēt, **‘arods’** – apcirknis, **‘pūrs’** – tilpuma vienība ~100 l, arī tās mēra trauks. Arī vārds **tūrums**, kas ietver sakni ***ir-**, saistās ar vissenāko zemes apstrādi – irdināšanu. Var piebilst, ka arī viens no zirga nosaukumiem latviešu valodā ir **arkls** (lietuviešu val. „arklys”). Kā tālāk redzēsīm, visiem šiem vārdiem ir daudz līdzinieku sentautu valodās.

Kur vēl daudzie salikteni, kā arī Latvijas toponīmi, hidronīmi! Endzelīna „Latvijas PSR vietvārdu vārdnīcā” tie ar sakni ***ar-** aizņem vairāk nekā divas lappuses

Vispazīstamākais ir Āraišu ezers. Bet Latvijā ir arī Arāl(it)e – upe, kas ietek Susējā (sal. ar Arāla ezeru Vidusāzijā!), Ārdavas ezers Krāslavā, Ardavas – Aulejā, Aruona – upe, kas ietek Aiviekstē (ar līdzīgu nosaukumu arī kalns, muiža, ezers, daudzas zemnieku mājas), Arnika – upe Zvārdē, Arupe Lejasciemā, Ardieni – pļava Matkulē, Argalieši jeb Arieši – pagasta daļa Naukšēnos, Arlaņi – ciems Mērdzenē, Ārlava – ciems Baltinavā, Ārlavciems Smārdē, arī Ārlavas muiža, Ārguļi – zemnieku mājas Sunākstē, Ārgaļi – Stalbē, Ārlagasts – lauks Engurē, Ārlata – mežs Dzērvē, pļava Cīravā, Ārputni – zemnieku māja Ādažos, Juķāriņš – agrāk apdzīvota vieta Aknīstē u. c.

Līdzīga cilme, acīm redzot, arī Irlavai, savukārt, Ritē ir Oriskā pļava, bet pie Līvāniem, kā fiksēts cariskās Krievijas dokumentos, bijis ciems Oriši (*список населенных мест Витебской губ.*).

Pieminēsim arī populāro sieviešu vārdu Ārija, uzvārdu Pussars (arī māju nos. ‘Pusari’), salikteni ‘pastaris’ un sen aizmirsto bezdelīgas nosaukumu – arlīdza.

Patī latviešu valoda liecina, cik kļūdaini, tendenciozi politizēti ir vēsturnieku un enciklopēdiju redaktoru diametrāli pretējie apgalvojumi: gan tie, ka āriešiem piešķir dižciltību, gan arī tādi, kas āriešus degradē par klejotājiem-lopkopjiem, nomadiem, ganiem un karacirvju ļaudīm, kas sagravuši t. s. Seno Eiropu (iemīļots M. Gimbutas apgalvojums).

Seno zemkopju sakari arheoloģijas gaismā

Necenšoties atrisināt strīdīgo jautājumu par āriešu pirmdzimteni, iezīmēsīm vispārēju ainu – kur un kas sirmā senatnē bija ārieši. Ielūkosimies pagātnē, kas iesniedzas pēdējā Ledus laikmeta beigu posmā.

Pastāv viedoklis, ka pirmā ekoloģiskā katastrofa pēc pēdējā Ledus laikmeta bijusi 11.–10. gt. p. m. ē., kad ļoti strauji mainījies klimats – Ziemeļu pusē kusa ledāji, bet Eirāzijas dienvidos iestājies ilgstošs sausums.

Mulino apmetnes (Urālos, Tatārijas un Baškīrijas robežteritorija) izpēte parāda, ka pēc ledāja izkušanas Kaspijas jūras līmenis pazeminājās nevis pakāpeniski, bet lēcienveidīgi. Te tas pazeminājās par 50–60 m, te atkal cēlās. Tā piecas reizes pēdējos 12 tūkstoš gados. Arī klimats mainījies lēcienveidīgi – te iestājies sausums, te sākušies plūdi.

Šādos apstākļos varēja izdzīvot, audzējot labību, kas auga sausās zonās. Tās novākšanai lietoja sirpjus ar tajos iestiprinātiem ģeometriskajiem mikrolītiem. Tie pirmo reizi parādījās aprītē uz dienvidiem no Kaspijas jūras un Irānas plato (Irāna, Irāka, Turcija). Ar tiem pavasarī varēja sagatavot vairāk zāles lopiem.

Un lūk, visās pirmo zemkopju apmetnēs atrasti ģeometriskie mikrolīti stingri noteiktās formās – rombi, trapeces, trīsstūri. Tie ir līdzīgi Tuvējos Austrumos, Eiropā, Urālos. Tieši zemkopība, nažveida plāksnīšu (krieviski – жатвенные ножи) izmantošana labības novākšanā deva iespēju senajiem zemkopjiem izdzīvot mazāk ilgstošos sausuma periodos, radot labības krājumus, kā arī pieradināt savvaļas lopus, piebarojot tos ar iepriekš sagatavotu zāli.

Kaut gan šīs plāksnītes ir trauslas kā stikls, tās ir asākas par bārdas nazi. Tās izgatavoja no obsidiāna – vulkāniskā stikla. Obsidiāna gabalu, no kura tās atskaldīja, arheologi sauc par nukleju (nukleusu). Centrālajā Kazahijā, Karagandas apkaimē atrastas arī krama un jašmas nažveida plāksnītes. Nažveida plāksnītes ievietoja koka vai kaula turekļos – pirmatnējos sirpjos.

Tādējādi pāreja no medniecības uz zemkopību un lopkopību notikusi vispirms Vidējos un Tuvējos Austrumos, kā arī uz dienvidiem no Kaspijas jūras. Tur savvaļā auga graudzāles, kuras varēja izkopt, un dzīvoja lopī, kurus varēja pieradināt.

Raksturosim pirmās seno zemkopju apmetnes. Pie tādām pieder Jērika (22 km uz ziemeļaustrumiem no Jeruzalemes), Čatalhjuika Anatolijas pussalā, Šanidāra, Džarmo, Hasuna, Jarim-Tepe uz ziemeļiem no Divupes.

Senāko Jērikas slāni arheologi sauc par Jēriku A. To datē ar 9.–8. gt. p. m. ē. Tā bija nocietināta pilsēta 2,5 ha platībā, ko apjoza 4 m augsts, 3 m biezs akmens mūris ar augstiem torņiem un 8 m plats, klintī izcirsts grāvis. Varētu teikt – kiklopiska būve. Jērikā A bijis ~3000 iedzīvotāju, tā pastāvējusi ap tūkstoš gadu. Jērikā A atrasts daudz ģeometrisko mikrolītu nažveida plāksnīšu. Bijušas lielas labības glabātuves (mieži, kvieši – jau izkoptas šķirnes –, lēcas, vīģes). Atrasti liellopu, kazu, cūku kauli. Apbedījumos un namos nav bagātības pēdu. Apaļas neapdedzinātu ķieģeļu mājas, nav bijis tempļu, administratīvo ēku.

Ap 7300. g. p. m. ē. Jērika A pamesta sausuma dēļ. Pēc 500 gadiem cilvēki tur atgriezās – tā jau ir Jērika B. (6800.–6000. g. p. m. ē.).

Tas bijis svarīgs tirdzniecības centrs. No Aizkaukāza ievada obsidiānu, no Sinaja pussalas tirkīzu, no Tjanšana, Pamira, Austrumturkestānas nefrītu un lazurītu, no Vidusjūras krastiem – gliemežvākus, no Urāliem malahītu, hematītu, okeru. Izmantoja vietējo kramu. Turpināja audzēt tos pašus graudaugus un mājlopus. Ap 6000. g. p. m. ē. atkal pamesta

sausuma dēļ. Šajā laikā pamestas arī citas āriešu apmetnes (Ali-Koša Irānas dienvidrietumos u. c.). Toties ārieši sāk plašāk apgūt Divupi, kur mitrumu nodrošināja Eifrata un Tigra.

Viens no pirmajiem zemkopības reģioniem ir senā Margiāna un Baktrija Kaspijas jūras dienvidos un dienvidaustrumos. Kaspijas jūras apkaimē audzēt labību un turēt lopus sāka vismaz ~8. gt. p. m. ē. Labības vākšanas sirpju mikrolītu izcelsmi saista ar Čatalhjuiku, kur bija obsidiāna atradnes.

Kā liecina arheologu atradumi, jau šajā sirmajā senatnē tika nodibināti tirdzniecības sakari ar Urāliem. Zarzas apmetnē (Irāna) atrasti Urālu jašmas izstrādājumi, datēti ar 8. gt. p. m. ē.

Dienvidurālos no Dienvidkaspijas reģiona tika ievesti ģeometriskie mikrolīti, kas neatšķīrās no Džarmo atrastajiem. Urālu mezolīta apmetnēs atrasts simtiem tūkstošu šo naža veida plāksnīšu līdz 50 cm garumā un 1,5–2 cm platumā (Jangeļas senkultūra). Šādi mikrolīti atrasti arī Kaspijas jūras dienvidu un austrumu piekrastē. Plašā areālā seno zemkopju apmetnēs atrastas lazurīta un tirkīza akmens krelles un rokassprādzes – Irānā, Dienvidturkmēnijā, ziemeļos no Urāliem, līdz pat Sibīrijai.

Viss liecina par to, ka Urālos no dienvidiem ieradušies senie ārieši. Viņi atnesa sev līdzī mikrolītus, pirmos mājdzīvniekus. Atradumi Urālos (Mulino) liecina, ka 7. gt. p. m. ē. turētas mājas aitas, kazas un vērši, kas, kā domā arheologi, bija ievesti no Dienvidkaspijas reģiona, kur šie dzīvnieki jau bija izkopti.

Urālos (Davļenkovo) atrasts Priekšāzijas tipa cilvēka apbedījums, datēts ar 8. gt. p. m. ē., līdzīgs Čatalhjuikas un Dienvidkaspijas āriešiem.

Mulino Ikašas upes krastā ir bijusi āriešu apmetne ar 5 kultūrslāņiem. Tur konstatēti senajiem āriešiem raksturīgi priekšmeti, piem., 6 pūces figūriņas, kas līdzīgas Jērikā atrastajām. Slānī Mulino II no 7. gt. p. m. ē. uzieti līdz 1 m augsti māla podi, kas izgatavoti, ievērojot zemes gravitācijas spēku (arkas princips). Tiem ir olas forma ar nošķeltu virsotni. Tātad mūsu senie priekšteči izprata šo principu! Atrasti arī zirga kauli. Šo zirgu krievu vēsturnieki gribētu uzskatīt par pieradinātu – pirmo mājas zirgu. (Kaut gan jautājumā, kur pieradināti zirgi, vēsturnieku viedokļi atšķiras, tiek uzsvērts, ka grūti arī atšķirt savvaļas zirgu no pieradināta.)

Ko par pirmajiem zemkopjiem vēsta seno tautu vārdi

Ņemsim tikai vienu leksikas slāni, saistītu ar zemes apstrādi, – irdināšanu, aršanu.

Kā atzīmē nepelnīti aizmirstais pirmās Latvijas republikas laika senvalodu pētnieks Voldemārs Leitis, „sumēru ķīlrakstos **gud-arka** ir arkla vilcējs – vērsis (gu = govns, gud = vērsis); Bābeles ķīlrakstos **irrišu** ir arājs, zemkopis; **iršu, aršu** = aparts, apsaimniekots, **harašu, harasu** = art, vagas dzīt; **erešu, irišutu** = rušināt, irdināt, urdināt, art; sumēru ķīlrakstā **uru** = art, irdināt, stādīt; dravīdu tautas tamilos **uru** = art, apstrādāt zemi; Bībelē **kharaš** = griezt, apgriezt velēnu, art; Indijas **karša** = arājs, zemes apgriezējs, senjapāņu **haraši-ko** = arāja puika (ko = puika, bērns) u.t.t.”

V. Leitis uzsver, ka no sākuma neara, gan rušināja, irdināja, urdināja ar kādu vienkāršu rīku, un minētie Āzijas vārdi rāda, ka tie ar latviešu vārdiem sakrīt.

„Kā sācies vārds „arājs, art”, par to Eiropas filologi ir sprieduši visādi, daži (tā senpersu valodas labākais pazinējs Mills) gribētu to vārdu vest sakarā ar Indijas-Ārjanas **ārjas** („ārieši”), it kā aiz cieņas pret aršanu tie esot sevi dēvējuši par **ārjas**. [...] Bet vai tas būs mūsu „**ar-t**” sākums? Drīzāk gan mūsu vārdi „art, irdināt, urdināt”, jo tie izteic zināma veida rīcību, kas ietilpst jēdzienā „art”. Ja angļu „earth”, vācu „Erde” nozīmē zemi, tad tie vārdi ir radušies pēc tam, kad zemi jau ...ara” – tā Voldemārs Leitis. Un nobeidzot par aršanu viņš piezīmē:

„Liktos savādi, ka Indijā, kur valoda ar mūsējo tik apbrīnojami radniecīga, vārda „art” nav, gan ir **halati** = art, bet tur, karstajā klimatā, visai bieži r ar l tiek apmainīti, ir tur **vrkas** = arkls, bet parastais arāja nosaukums tur ir **kršas, karšakas.**”

V. Leitis, it kā paredzot valodnieka K. Karuļa pēc 50 gadiem izteikto apgalvojumu, ka ‘art’ pamatā ir ide. *er- ar nozīmi ‘rets, izjukt, irt’, apsteidzoši „atbildējis” K. Karulim – ‘art’ pamatā ir ‘irdināt, urdināt’ zemi.

Ielūkosimies arī ievērojamāko padomju autoru darbos indoeiropiešu pētniecības jomā – **T. Gamkrelidzes un V. Ivanova** arjomīgajā rēķinā « Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры.» („Indoeiropiešu valoda un indoeiropieši”), kā arī **M. Stebļina-Kamenska** darbā «Очерки по истории лексики Памирских языков. Названия культурных растений.».

Te jāpiezīmē, ka Pamirā vēl sastopami relikti irāņu valodas dialekti. Pamirā dzīvojuši andronovieši saki (krievi āriešus sauc arī par andronoviešiem, identificējot viņus ar Andronovas senkultūras pārstāvjiem).

Kā pamatsakne darbībai, kas izsaka zemes apstrādāšanu, aršanu, šeit minēta ***Har-** (K. Karulis min bez „h” – ***ar(ə)-**)

Art:

Hetu **ħarš-** = uzplēst, uzart, latīņu **arō** = aru, apstrādāju zemi, senīru **airim** = aru, gotu **arjan** = art, senislandiešu (senskandināvu) **erja** = art, senaugšvācu **erran** = art, lietuviešu **arti** = art, senslāvu **orati** = art
burušaski (Pamira valoda) **har** = art, **harki** = aršana

Arkls:

tohāru A, B = **āre**, armēņu = **arawr**, latīņu = **arātrum**, īru = **arathar**
burušaski = **harc, hasc**, senislāviešu = **arōr**

Uzarts lauks, arumi

Avestas **yavō.čarānya**, Mikēnu **a-ro-u-ra**, armēņu **haravunk**, burušaski **harum**

Āre, ārs kā tīrums, klajums, iekopta zeme, aramzeme

Sinindu **urvarā**

hetu **arzija** = aramzeme, **arħi** = laukā, ārā

latīņu **aruum, aruus** = arams, aršanai sagatavots lauks (aramzeme) vai uzarts lauks

albāņu **arë** = lauks

līdiešu **aara** = sēta, lauku īpašums

vidusīru **ar** = tīrums, aramzeme

angļu val. **arable land**, franču val. **terre arable**

Vaga (vārds saistībā ar darbību „vilkt, velku”)

Avestas **varek**

Vaga (vārds saistībā ar padziļinājuma, iedobes veidošanu zemē)

Senindu **paršāna** (iedobe), lietuviešu **pra-paršas** bedre, latīņu **porca** vaga, dobe

Arods

hetu **arzijan** arods, graudu glabātuve

Graudzāles, stiebrzāles, ieskaitot labību (krievu val. 'злаки')

Pamatā senirāņu ***yavartaka-, yava-artaka** – malti mieži

Partiešu **yw'rd'w** = grauds (salīdz. ar latv. 'irdināt'!)

pehlevi (viduspersiešu) **jōrdā** = grauds, graudi, labība, mieži (sal. ar latgaļu val. 'orōjs')

Te jāpaskaidro senirāņu (Avestas) un senindu (Rigvēda) vārds **yava** – tā Avestā un Rigvēdā sauc galveno maizes labību, domāti mieži. Salīdzināsim ar latviešu un lietuviešu **jauja** – graudu glabātuve, kalte, rija.

afgāņu **orbeši, urbeši** =mieži

kirgīzu² **arpa** = mieži (tā sauc arī āriešu augstkalnu apmetni Tjanšanā 3000 m augstumā, sal. ar latv. 'vārpa'.)

Pamira valodās mieži:

burušaski **hare, heri**, vahu (**y)irk**

Tjurku valodās mieži

uzbeku³ un tuviešu (no mong.) **arbay**

vidusīru **arbor** (< ***arur** = labība)

angļu **ear** vārpa

selkupu valodā **aaria** mieži (par selkupiēm skat. tālāk)

Ko par āriešiem stāsta toponīmi, hidronīmi un antroponīmi

No vārda 'ārieši' cēlies **Irānas** (Aryānām) nosaukums. Arī Kaspijas jūras senais nosaukums – Hirkas jūra – un tai piegulošā zeme – **Hirkānija**. **Arāla** ezers. Upe **Kūra**. Gūstam apstiprinājumu arī tam, ka Divupes vietvārdi ir bijuši āriski. Divupe saukta par **Sennaāru**, tur bijušas pilsētas **Ūra** un **Urūka**. Varam secināt, ka arī pie **Jordānas** upes dzīvojuši ārieši – par to liecina upes nosaukums (sal. ar jau minēto **jōrdā** – grauds). Zīmīgs ir arī senās **Jērikas** pilsētas nosaukums, kas arī ietver sakni ***eri-**. Tāpat – haju senās **Urartu** valsts nosaukums.

Pieminēsim arī, ka Mitannijas galveno dievu panteonā ir **Uruuanašsel**, kam atbilst vēdu **Váruna**.

Tāpat paši par sevi runā toponīmi **Džarmo**, **Arkaima**, **Urumči** (Ziemeļķīnā), daudzās **Arpas**, **Urāli**, **Džarkutana** (Baktrijā) un daudzi citi toponīmi senajās āriešu zemēs, ieskaitot Vidusāziju, Rietumsibīriju un pat Kuriļu salas (Urupa, Iturupa).

² Kirgīzu valoda attīstījusies no Vidusāzijas, Eirāzijas stepju un Pamira seno iedzīvotāju saku valodas, kas ir senirāņu valodas atzars.

³ Antropoloģiski uzbeki – senirāņu (āriešu) pēcteči.

Kā tiek taisīta „senā krievu tauta”

Vadošie Krievijas vēsturnieki ar Jeļenu Kuzminu priekšgalā un M. Gimbutienei ASV piepalīdzot visiem spēkiem centušies noliegt agrīnu t. s. indoeiropiešu migrāciju no Priekšāzijas, Tuvējiem un Vidējiem Austrumiem, kā arī no Vidusāzijas dienvidiem ziemeļu, ziemeļrietumu, austrumu, ziemeļaustrumu virzienā. Tādējādi tiek mēģināts pierādīt, ka senā āriešu kultūra aizsākusies Dienvidkrievijas un Kazahijas stepēs, t. s. andronoviešu kultūras apgabalā un salīdzinoši vēlu, tikai no 2.gt. p. m. ē. vidus izplatījusies uz Baktriju, Irānas plato, Mazāziju, Balkāniem, Indostānu, Rietumsibīriju, arī uz Baltiju.

Tiek apgalvots, ka Eirāzijas stepju iedzīvotāji, pārejot uz nomadu dzīvesveidu, tiecoties paplašināt ganības, virzās uz dienvidiem, nonāk Horezmā, Fergānā, Taškentas oāzē, Baktrijā un asimilē ģenētiski svešos Dienvidturkmēnijas un Afganistānas senos zemkopjus.

Tā ārieši (ar to saprotot andronoviešus), līdz ar to hetī, hindi, balti u. c. senās tautas tiek padarīti par jaunu tautu. Savukārt, krievi, kas savu pēctecību atvedina no andronoviešu pēcteciem skitiem, savromatiem un sakiem – par relatīvi senu.

Tomēr „kaut kas neklapē”. Vispirms jau – antropoloģiski. Atcerēsimies, ka Urālos (Davļenkovo) atrasts Priekšāzijas tipa cilvēka apbedījums, datēts ar 8. gt. p. m. ē., līdzīgs Čatalhjuikas un Dienvidkaspijas āriešiem.

Priekšāzijas antropoloģiskais tips tiek raksturots kā eiropeīdais dolihokrānais tips (gargalvains), Irānas un Vidusāzijas dienvidos tas fiksēts vismaz kopš eneolīta. Tieši pie šā tipa pieder t. s. elamieši. (Latviskāk ‘Elama’ būtu ‘Ilama’ vai ‘Īlama’.) Tiek pieļauts, ka arī senie baktrieši bija elamieši. Tātad senās Indas civilizācijas, Mohendžodāro, Harapas, Eblas radītāji. Turpat blakus – senā Divupe, kas izreklamēta kā pasaules pirmā civilizācija.

Un nu, ņemot palīgā loģiku, var saprast politizēto vēsturnieku manipulācijas, kas izriet no lielvaru ambīcijām. Lai nebūtu jāatzīst, ka seno Indas un Divupes civilizāciju radījuši senie ārieši, tie nosaukti par protodravīdiem – ar tādu aprēķinu, ka „vienkāršais cilvēks” dravīdus saista ar mūsdienu tumšādajiem Indijas iedzīvotājiem, kas runā dravīdu valodās. (Līdzīgi kā senās Divupes ārieši nosaukti par protošumeriem.) Un elamieši pieskaitīti šiem ‘protodravīdiem’.

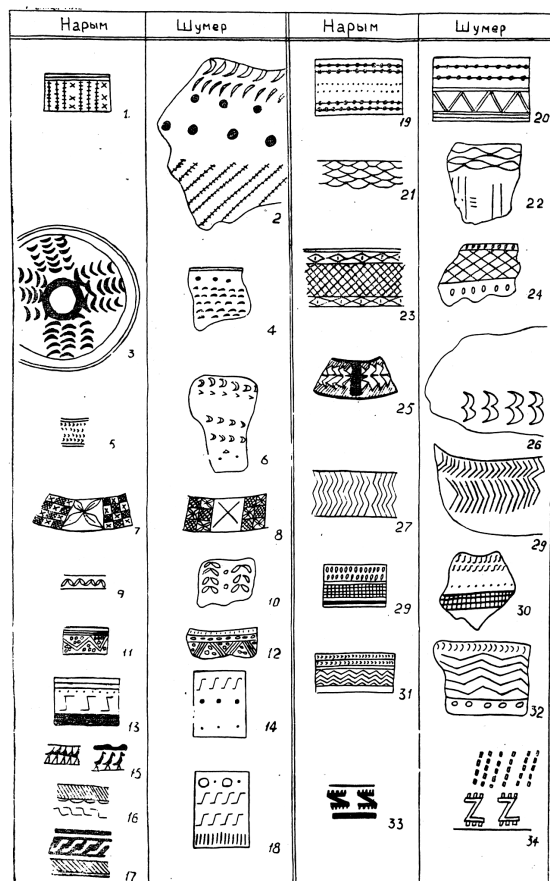
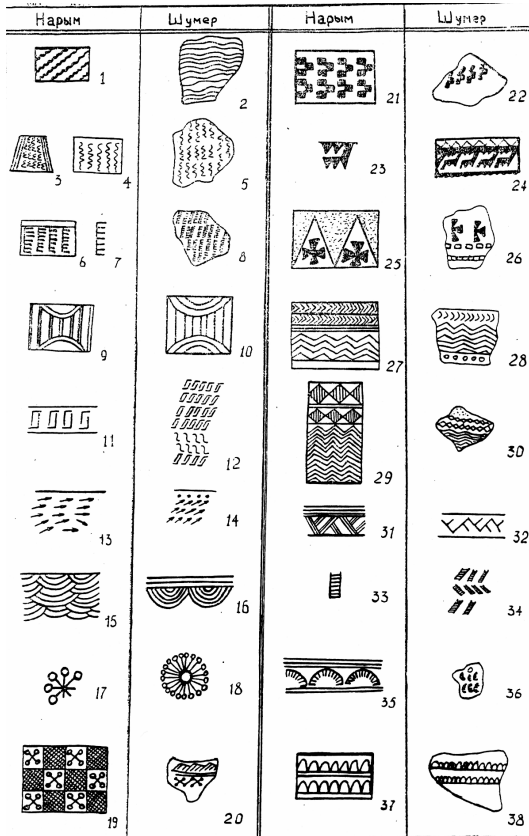
Acīm redzot, dravīdu valodu attiecības ar sanskritu ir apmēram tādas pašas kā latgaļu un mūsdienu latviešu literārās valodas attiecības – vienā gadījumā runa ir par seno valodu (dialektu), kas savā veidā sastingusi, pārakmeņojusies un saglabājusies nemainīga, bet otrā – par tālāk izkoptu, bet līdz ar to jau pārveidotu valodu. Senindu, avestas un arī latviešu valodā ir ne mazums kopēja ar dravīdu valodām. Bet tas jau ir cita, atsevišķa pētījuma temats.

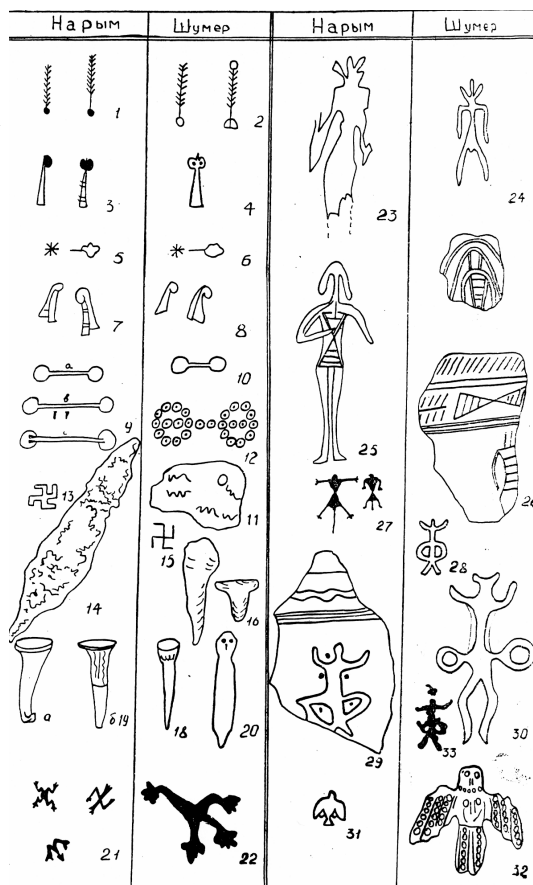
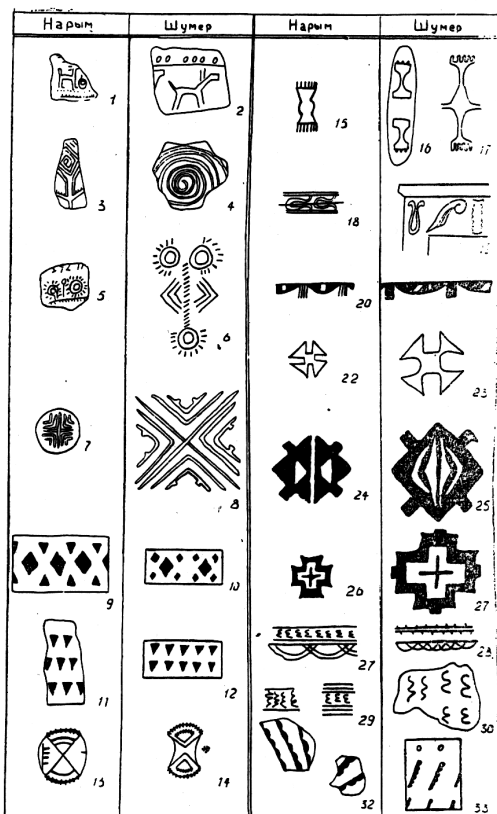
Atmaskojošās līdzības

Ievēriību pelna arī maz zināmais fakts, ka nu jau izmirušās Rietumsibīrijas āriešu tautas – seļkupu – ornaments ir praktiski identisks ar t. s. protošumeru, t. i., āriešu ornamentu. Par to var pārliecināties, aplūkojot seļkupu pētnieces, etnogrāfes G. Peļihās izveidotās tabulas, kur ik Narimas seļkupu ornamenta motīvam atrasts līdzinieks vissenākajās Šumeras senkultūrās no

6.–5. gt. p. m. ē., kas ir āriešu senkultūras (Halafas, Samaras, El-Ubeidas senkultūras). (*Skat. arī rakstu „Šumera – vai pirmā pasaules civilizācija?”*).

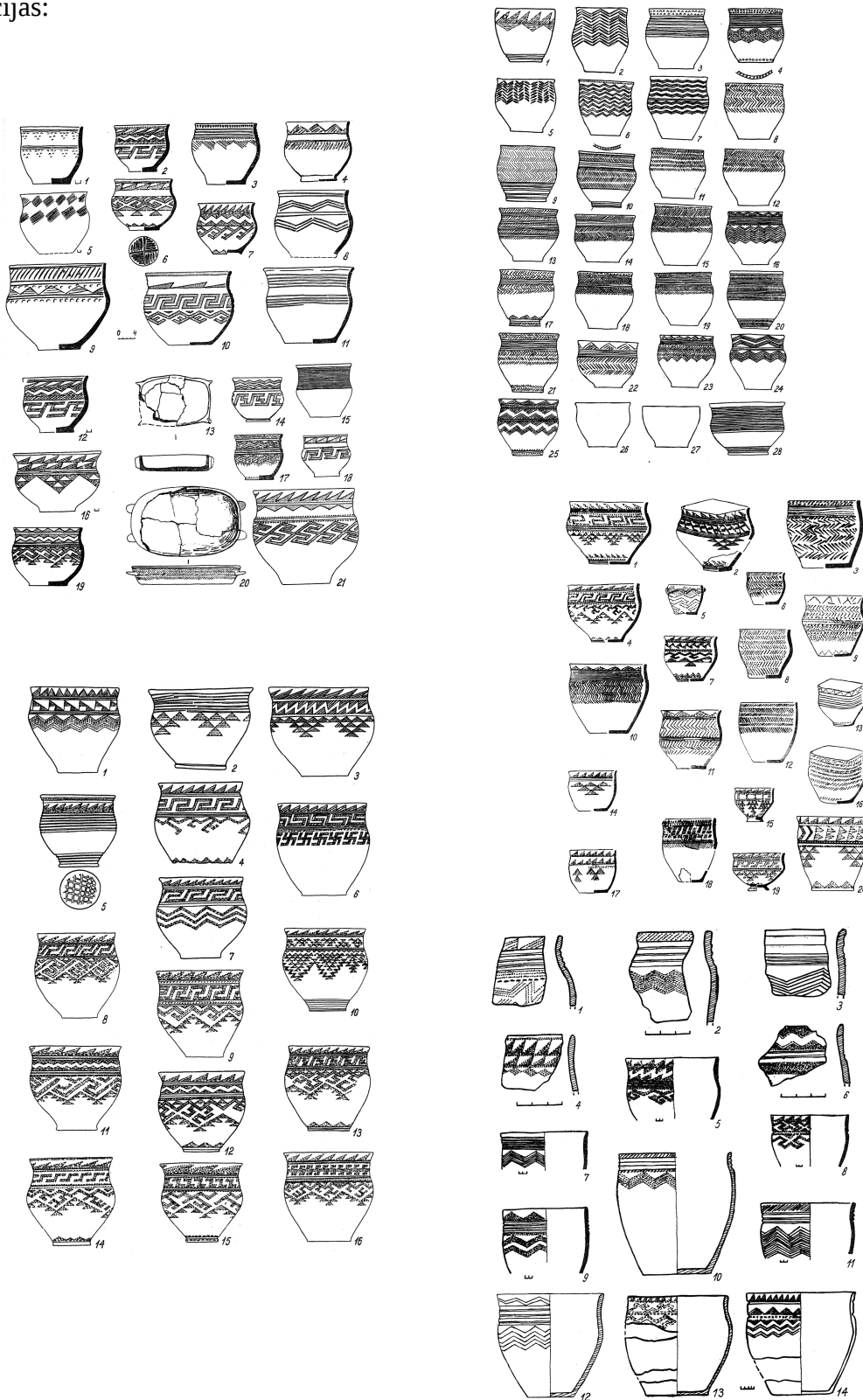
Ilustrācijas :

Vēlākā laika periodā, savukārt, seļkupu ornaments ir identisks andronoviešu ornamentam, konkrēti, t. s. Fjodorovas keramikas tipam.

Ilustrācijas:

Seļkupi ir ļoti sena āriešu-baltu tauta, kas pēdējos gadu tūkstošos Rietumsibīrijā, Obas upes baseinā aizņēma milzu teritoriju. Jau sen pirms mūsu ēras viņi ražoja legēto tēraudu. (Tuvāk par seļkupiēm skat. K. Krūmiņa rakstā „Ārieši Sibīrijā”.) Viņu noriets sākās līdz ar vikingu-slāvu forsēto kažokādu tirdzniecību, bet jau fiziska iznīcināšana – Krievijas impērijā kopš Jermaka iebrukuma viņu zemē 16. gs., ko noslēdza izdzīšana no senajām dzīvesvietām un sadzīšana kolhozos 20. gs. Padomijā.

16. gs., līdz ar krievu iebrukumu un seļkupu valsts (tās pašnosaukums ‘Kalama’, krievu dots nosaukums „Dārkā orda” jeb „Raibā orda”, krieviski «Перая орда») sagrāvi, seļkupu tauta sāka iet pa saimnieciskās degradācijas ceļu. Glābdamies no iekarotājiem, seļkupi pameta senās dzīvesvietas un rūpalus. No apbedījumiem izzuda keramika, zuda zemkopība, zirgkopība, briežkopība, metalurģija, kalēja māka. Seļkupu zemē plašā straumē ieplūda hanti (ugri). Lai mazāk tiktu verdzināti, seļkupi ar laiku dzīvesveida ziņā noslīdēja ugru līmenī.

Seno Sibīrijas hroniku autori izdalīja seļkopus (Dārko ordu) citu Sibīrijas tautu (tatāru, mungalu, kalmiku, samojedu) vidū. Vēlāk cara administrācija, ārēji vienveidīgā dzīvesveida dēļ, jēdzienā ‘ostjaki’ jeb ‘ostjaki-samojedi’ (остяко-самоеды) seļkopus apvienoja ar ugriem – hantiem, mansiem, ketiem.

Tagad Krievijas politizētie vēsturnieki seļkopus pieskaitījuši ugriem.

Vēl vairāk – viņu teritorijā Eirāzijas mežu zonā Urālu apkaimē (Приуралье) un Rietumsibīrijā lokalizē ugru pirmdzimteni, lai nebūtu jāatzīst, ka Urālu un Rietumsibīrijas pamatiedzīvotāji bijuši ārieši. Āriešu zemkopības un lopkopības tradīcijas, ornamentu (to dēvē par andronoīdo), mitoloģiskos priekšstatus, apbedīšanas rituālu u. c. skaidro ar „andronoviešu migrāciju un to ietekmi uz Sibīrijas aborigēniem”, par kādiem tiek pasludināti ugri.

Daļa krievu vēsturnieku (Čerņecovs) metušies galējībā – pasludinājuši VISUS Fjodorovas keramikas radītājus par somugriem. (Fjodorovas keramika atrasta plašā andronoviešu areālā, ne tikai seļkupu zemēs.) Tālāk attīstot šo pieņēmumu, var nonākt līdz domai, ka ugri bijuši arī Šumerā.

Savukārt, godīgie Krievijas vēsturnieki un etnogrāfi, sevišķi sibīrieši, noliedz seļkupu saistību ar ugriem.

Tā, Tomskas universitātes Arheoloģijas muzeja izdevumā V. Florinskis 19. gs. rakstījis: «Признак постоянства и устойчивости мы видим во всех чертах сибирской археологии – в устройстве курганных могил, в типе земляных укреплений (городищ), в характере гончарных изделий и.т.п. Из всего этого видно, что сибирские памятники представляют собой непрерывный след одного и того же народа, пребывающего здесь безмятежно.»

Florinskim piekrīt Tomskas etnogrāfe G. Peļiha, kura 20. gs. 70.–80. gados par seļkupiēm sarakstījusi vairākas monogrāfijas. Arī antropologi seļkopus pieskaita eiropēdiem.

Zīmīgi, ka paši hanti (ugri) neuzskata sevi par šo zemju aborigēniem. Viņu leģendas vēsta, ka ierodoties viņi atraduši kādas tautas atliekas, zemes nocietinājumus, pilsētas, senas kapsētas, seno taigas iedzīvotāju akropoles atliekas. Vietējā krievu administrācija izdala atsevišķi hantus un ostjakus – hantu asimilēto seļkupu pēctečus.

Seļkupu ārisko izcelsmi apliecina toponīmi, hidronīmi un antroponīmi, kā arī daudzi viņu valodas vārdi, arī vārds, kādā tie sauca savu dzimteni – Matarim (sansk. ‘mātā’ – māte).

Lūk, daži seļkupu upju nosaukumi (‘ka’ seļkupu valodā – upe):

Leiga vai Leiga, Jasinka (krievu val. – Ясынка, salīdz. ar ‘Jasmuiža’ Latgalē, ‘Ясная поляна’ Krievijā, Jasina Pakistānā), Lādogā, Neva, Kija-ki (kriev. КИЯ-КЫ, ‘ki’ – šamaņu, seļkupu val. – zivs), Tima (krievu val. – Тым, sal. ar latgaļu ‘tymsa’), Poļka (dravīdu grupas kurgi valodā ‘pole’ – upe, dravīdu grupas kanaru valodā Irula palla – upe), Ņuroļka (kriev. Нуролька, sal. ar Nēre), Sumba (sal. ar Sembas pussalu seno prūšu zemē, Embas upi Kaspijas jūras baseinā), Kuršu zemesrags, Limža (kriev. Лымжа, sal. ar Lomža – Vislas pieteka, Livža Latvijā), Kaļina-uri, Vasjugana (Vasugani – senās Mitannijas galvaspilsēta, Vāsu – hindu zemes dievības Rigvēdā).

Ezeri (‘to’ – ezers kā sugasvārds): Varto (sal. ar ‘Vārtāja’ Latvijā), Цто (sal. ar Ilmeņa ezeru, Īlas vai Īles upi (kriev. Или) pie Balhaša ez., ar Latvijas vietvārdiem), Numto u.c.

Zīmīgi, ka seļkupu toponīmisko slāni „pārklāj” vēlākais hantu valodas uzslāņojums. To rāda tādi upju nosaukumi kā Каль-кы-йоган, Киевский йоган u. c. (Hantu valodā ‘jуган’ – upe.)

Raksturīgi arī divkārši vietvārdi, kas liecina par etniskās kultūras maiņu. Tas attiecas arī uz pilnīgi vai daļēji pārdēvētu ciematu (t. s. ‘jurtas’) nosaukumiem. Tā, jurtas ar nosaukumu Satorini agrāk sauca Sangorini (no ‘sengire’ – seļkupu spēkavīrs), Mohtikini agrāk – Kinjami (Кынями), Karbini – Teta kvelki (sal. ar vārdu ‘tēvs’ āriešu apakšsaimes dārdu atzara valodās: Čitrālā un Jasinā (Pakistānā) ‘tat’, Kafiristānas dienvidos ‘tātī’), Kareļini – Angu-eta, Mitaškini – Kutak-eta, Pircunovi – Ļaiga tabu (Ляйга табу) u. tml.

Zīmīgs ir arī vietvārds Turuhanā – ‘Янов стан’ (senind. ‘sthāna’ burtiski – stāvvieta, lietots lopu aploka, novietnes nozīmē; arī apmetnes atrašanās vietas nozīmē). Savukārt, Čulima seļkupu valodā bijusi Urupa (sal. ar latv. ‘Arupe’ un Dienvidkuriļu salām Urupu un Iturupu).

Par Rietumsibīrijā izplatīto vārdu ‘Narima’ (Нарым) varētu nerunāt, ja tas neradītu asociāciju ar Romu. Kā zināms, Roma atrodas uz pakalniem. Savukārt, Narimas vārds tiek tulkots kā purvainā, zema vieta. Līdzīgu asociāciju rada arī seļkupu vārds Nūmītors (Нуми-Торум), kas tiek atzīts par senindu Dieva Varunas līdzinieku. Arī Nūmītora vārds bija pazīstams senajā Romā.

Kādam no seļkupu ķēniņiem vārds bija Mars vai Mārs. Ar sakni *mar- āriešiem-baltiem ir bezgala daudz vārdu. Minēsim vienu – senindu ‘marya’ – jauns cilvēks, varonis.

Noslēgumā varētu teikt, ka tieši mums, latviešiem, būtu vērtīgi tuvāk papētīt seļkupu un seno Šumeras āriešu ornamentu – tam jābūt saistītam ar latvju rakstiem, mūsu senajiem mitoloģiskajiem priekšstatiem.

Tāpat varam sev jautāt un censties noskaidrot – vai seļkupi nav sēļu radinieki?

Izmantotā literatūra:

- Leitis V. Kungs, govs un arājs. – Ogrē, 1939.,59–60 lpp.
- Т. В. Гамкрелидзе, Вяч. Вс. Иванов. Индоевропейский язык и индоевропейцы. – Тбилиси, 1984 стр. 548, 686–690
- Стеблин-Каменский И. М. Очерки по истории лексики Памирских языков. Названия культурных растений. – М., Наука, 1982 , стр. 19, 23–25
- Karulis K „Latviešu etimoloģijas vārdnīcā” 1. sēj. – R: Avots, 1992., 77. lpp.
- Latviešu literārās valodas vārdnīca (LLVV), 1. sēj. – R: Zinātne, 1972.,306., 311., 312., 318. lpp.
- „Latvijas enciklopēdija” 1. sēj., 305. lpp. – R: SIA Valērija Belokoņa izdevniecība, 2002.
- The New Encyclopædia Britannica , vol. 1. – by Encyclopædia Britannica, Inc., 2005, p. 611
- Большая советская энциклопедия – М., изд. «Советская энциклопедия», 1970, т. 2., стр.192, 193
- „Latvijas padomju enciklopēdija”, 1. sēj, – R: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1981,363. lpp.
- K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīca. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. I. sēj. – izdevusi izglītības ministrija Rīgā, 1923–1925., 1. sēj., 140.–142. lpp.
- Endzelīns J. Latvijas PSR vietvārdi. – R: LPSR ZA izdevniecība, 1956, 42.–44. lpp.
- Kursīte J. Neakadēmiskā latviešu valodas vārdnīca jeb novadu vārdene. – R: Madris, 2007., 26. lpp.
- Кузьмина Е. Откуда пришли индоарии? – М., 1994, стр. 88, 119, 206, 210, 211, 220, 249–252
- Матюшин Г. М. Тайны цивилизаций. – М., 2002 стр. 90–100, 107–110
- Пелих Г. И. Происхождение селькупов. – Изд. Томского университета. Томск, 1972, стр. 113
- Пелих Г. И. Селькупы XVII века. Очерки социально-экономической истории. – Изд. «Наука», Сибирское отделение. Новосибирск, 1981, стр. 14, 36,79, 161, 169